

IVAN RADENKOVIĆ
Novi Sad

RAZGOVORI O IDENTITETU I SLOBODI
(Zbornik radova «Identitet.Sloboda», Klub studenata filozofije
Gerusija, Novi Sad 2006.)

Zbornik radova *Identitet. Sloboda* predstavlja važan korak u sledu događaja koji su pak potaknuti istoimenim simpozijumom održanom na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu 2005.godine. Simpozijum je priređen u organizaciji Kluba studenata filozofije *Gerusija* i okupio je studente i studentkinje sa diplomskih i postdiplomskih studija filozofije i njoj srodnih disciplina iz zemlje i okruženja (Ljubljana, Sarajevo, Skoplje, Rijeka, Beograd). Tema ovog trodnevnog skupa (*Identitet.Sloboda*) je u dovoljnoj meri otvorila mogućnosti da se u jednom širem kontekstu različiti filozofski koncepti susretnu i ukrste. Ovaj zbornik, zapravo, i predstavlja rezultat preplitanja raznorodnih (pa i međusobno divergentnih) interpretativnih modela čija se heterogenost obrazuje oko tematske osovine, te se na pojmovima identiteta i slobode profilisu različiti likovi refleksije. Ne manje bitno, sama činjenica da učesnici dolaze iz različitih univerzitetskih sredina, indicira i potrebu da se aktuelne filozofske tendencije i idejna strujanja među studentima iz regiona koncentrišu u zajednički angažman. Ostvarena interakcija u vidu naučno-obrazovne saradnje samo je potvrdila izvestan afinitet prema zajedničkom angažovanju čije dovršenje predstavlja ovaj zbornik radova. Zbornik je objavljen 2006. god. u Novom Sadu.

U sadržajnom pogledu, struktura zbornika je izložena kroz radove i izlaganja trinaest učesnika i učesnica. Nakon uvodne reči urednika zbornika Saše Hrnjeza sledi rad postdiplomca na Odseku za filozofiju

u Novom Sadu Dejana Jovančevića pod nazivom *Fenomenologijsko određenje slobode*. Zatim, rad apsolventkinje filozofije na Filozofskom Fakultetu u Ljubljani Ane Jovanović na temu *Komedija Identiteta – Sloboda Komedije*. Sledeći rad nosi naziv *Identitet I Razlike* Tihomira Topuzovskog, magistra likovnih umetnosti i apsolventa filozofije na Filozofskom fakultetu u Skoplju. Četvrti rad izlaže Pavel Koltaj, postdiplomac filozofije na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, pod nazivom *Prekinuta Naracija*. Nakon njega sledi rad studentkinje filozofije na Filozofskom fakultetu u Rijeci, Morane Kušić, pod nazivom *Evolucija (U) Umjetnosti*. Sledeći rad nosi naziv *Diskretni šarm individue*, apsolventkinje sociologije na Odseku za sociologiju u Novom Sadu Violete Vučković. Zatim rad Saše Hrnjeza, apsolventa filozofije na Odseku za filozofiju u Novom Sadu, koji nosi naziv *Antipsihijatrijska istraživanja šizofrenije R.D.Leinga u svetu Hegelovog određenja slobode*. Sledi rad Jana Princla, doktoranta filozofije na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, pod nazivom *Opštost i Kontingencija – Spinoza i Kant na putu u ontologiju slobode*. Nakon ovog povećeg rada predstavljen je rad Filipa Krantića, studenta filozofije na Filozofskom fakultetu u Beogradu pod nazivom *Mreže Identiteta*. Naredni rad nosi naziv *Na Lomači Falusocentrične Metafizike*, apsolventkinje filozofije na Odseku za filozofiju u Novom Sadu, Maje Solar. U finale zbornika ulazi i rad na temu *More than reality – Blade-runner i hiperrealnost*, Hrvoja Ratkajeca,

apsolventa filozofije i istorije na Filozofskom fakultetu u Ljubljani. Zatim Dušan Pržulj, student filozofije na Odseku za filozofiju u Novom Sadu, izlaže rad pod nazivom *Homo cancer*. Poslednji rad u zborniku potpisuje Darko Markovac, apsolvent filozofije na Odseku za filozofiju u Novom Sadu, pod nazivom *Pitanje jednog govora o filozofiji*.

Ovakav spektar tema potvrđuje gore već navedenu konceptualnu heterogenost kao osnovnu karakteristiku zbornika. Imajući u vidu temu simpozijuma izvesni su radovi koncipirani kao celine usmerene u svojim naporima da obuhvate, razlože i da ponovo aktiviraju problemska područja, odgovarajući tako na temu skupa. Repräsentativan primer predstavlja rad i izlaganje Jan Princla na temu *Opštost i Kontingencija – Spinoza i Kant na putu u ontologiju slobode*. Osnovna ideja ovog rada se koncentriše na ontološki problem kao problem poimanja fundamenta, čijom se rekonstrukcijom omogućava bilo kakav pluralizam. Polazišnu tačku svog rada Princel veže uz Spinozin prigovor Dekartovom dualizmu, naime: „ako bilo koji *barem dva* nema zajednički osnov svog mnoštva, tada nije moguće doći *ni-do-dva*“.¹ Ovaj prigovor upućuje na poimanje istine kao ontološke mogućnosti svakog dualizma, koja, po Spinozi, zaslužuje dignitet supstancije. Ona pripada bogu koji kroz bezbrojne i kvalitativno različite attribute izražava jednu i jedinu istinitost svoje beskonačne biti. Međutim, žižno mesto u Princlovom radu se sastoji u eksplikaciji načina određenosti Spinozinog shvatanja identiteta. Kod Spinoze su beskonačna sfera određenosti i sfera beskonačnog određivanja u juksta-

poziciji, što upućuje i na izvestan rascep u određenosti unutar same ontologije. U konačnom bitku kontingencija dolazi do svog prava. Beskonačnost kao glavna karakteristika atributa stvara ovu *unutrašnju spoljašnjost* kao izraz vezanosti u kojoj se ogleda bit modusa. U toj vezanosti se obrazuje svaka potencijalnost i na njoj počiva *samotranscendiranje* modusa. Princel pokazuje da je upravo ovaj imanentni višak mišljenja nad svakom misaonom datošću, kao unutrašnji rascep atributa u razlici od konačnosti modusa, taj koji omogućuje samo strukturno mesto objektivirajuće funkcije mišljenja, kao i mogućnost subjektivacije misli. Ovaj je rascep osnovni uslov mogućnosti ontologije i epistemologije. Čepanje *Jednog* otvara perspektivu iz koje je *Jedno* uspostavljivo za mišljenje, tako da je rascep mesto sa koga misao interveniše u bitak. U epistemološkom smislu se ovaj rascep pokazuje kao mesto gde jedinstvo misli zadobija svoj predmet. Pošto su bitak i mišljenje po sebi nepojmljivi, pretpostavljeno mesto istine je jedino u njihovom identitetu. No, ova nepojmljivost povlači za sobom i *potpunost* koja je jedina kadra da definiše apsolutnu opštost. Identitet je ostavljen na nemilost kontingenciji. Princel pokazuje i na Kantovom primeru da je potpuna saglasnost određenog čovekovog konkretnog delovanja sa određenošću bitka ništa drugo nego čisti determinizam „koji je pak u svojoj ne-prekinutoj-bezvremenosti upravo nemoguća misao – Kant je naziva bez-životnom – uopšte.“² U perspektivi ljudske slobode, između fenomenalnog i noumenalnog zjapi rascep koji omogućava delovanje kroz prekid određenosti, ali se pri tome delovanje stalno konkretizira. U tom smislu se može razumeti i sadržaj *kategoričkog imperativa* kao za-

1 Princel, Jan, *Opštost i Kontingencija – Spinoza i Kant na putu u ontologiju slobode*, u zborniku *Identitet.Sloboda*, Novi Sad, 2006. g., str.73

2 Ibid, str. 90

datka. Kant je Spinozinu bezizlaznu partikularnost integrisao kao utemeljujući momenat realne opštosti, dok je Spinoza odredio formalnu mogućnost opšteg u prekidu određenosti. U srži ovog raseca vlada kontingencija kao takva, što je i zaključak Princelovog rada.

Rad Saše Hrnjeza na temu *Antipsihijatrijska istraživanja šizofrenije R.D.Leinga u svetlu Hegelovog određenja slobode* orijentiše se na problematizaciju temeljnih pitanja koja su postavljena unutar antipsihijatrijske prakse. Upravo se na problemima identiteta i slobode razvijala kako teorijska nit antipsihijatrije, tako i njen praktički angažman; tačnije, iz njihove radikalne ugroženosti. Leingova antipsihijatrija svoje interpretativne korene vuče kako iz fenomenološke filozofije, tako i iz Sartrovog egzistencijalizma. Osnova Leingovog učenja je prvenstveno u distinkciji šizoidnog i šizofrenog, gde značenje šizoidnog upućuje na egzistencijalni kontekst koji je manje-više zajednički svima, i koji se razlikuje od šizofrenog u tome što individualni bitak čoveka ostaje koliko-toliko integrisan u strukturu sveta. Osnovni pojam ove filozofije jeste *ontološka nesigurnost* iz koje i proizilazi doživljaj iscepanosti sveta i drugih. Na određenom stupnju ontološka nesigurnost se razgranava i u različitim difuznim stepenima dobija oblike *utapanja*, *implozije* i, na kraju, potpune *depersonalizacije*. U tom procesu se obrazuje i sistem *lažnih ja* koje šizoidna osoba uspostavlja. Vlastito ja se unutar sistema lažnih ja pokazuje kao suštinski neotetotvoreno ja. Ono (lažno ja) se principijelno javlja kao mentalni entitet u kome se obrazuju sve plastične moći pomoću kojih pojedinac zapravo sebi nadomešta realnost. I, krugu nema kraja. Međutim, namera se Hrnjezovog rada ogleda u tome da Leingove pojmove slobode i identiteta

postavi u relaciju sa Hegelovim pojmovima. U Hegelovim terminima šizoidno stanje jeste u stavu slobode od objektiviteta, a shodno tome, otuđivanjem od objektiviteta subjekt gubi imanentnu mogućnost samostvarenja, tj. samorealizacije. „Čin, delo kod šizoidne osobe prepušteni su sistemu lažnog ja, što znači da se ona, ne osećajući ga stvarnim, otuđuje od objektiviteta.“³ Sloboda je pak moguća samo u svetu, a to za šizoidnu osobu predstavlja najveći mogući užas, pošto to podrazumeva kako otpore tako i ograničenja. Svaka razmena bilo na nivou prijateljstva ili u ljubavi ukazuje na istinsku slobodu, na međusobno usmeravanje i ograničavanje koje nije jednostavno negacija naše slobode, naprotiv, to predstavlja njenu višu afirmaciju. Da bi se zadobio jedan dublji identitet potrebna je istinska uzajamnost u kojoj se može ukinuti naspramnost i koja je, naravno, neodvojiva od razlike.

Rad Tihomira Topuzovskog karakterističan je po tome što dolazi iz sasvim drugačije provinijencije a pritom govori o *identitetima* i *razlikama*. Ono na šta ovaj rad poziva je prekid ili raskid sa Parmenidom, polazeći od dekonstruktivnog stanovišta nesvodivosti razlike. Naglašavajući subordiniranost pisma u tradiciji metafizike želi se istaći njegova konstitutivna uloga u produkciji smisla. Ontologija je dovedena u pitanje time što je neutralisala pojam *drugog* pokazujući se kao egologija. Paradigmu logocentrizma Topuzovski nalazi u Aristotelovom *Organon*-u u kome se pisanje shvata kao znak znaka. Govor kao neposredniji potiskuje pismo, među duševnim stanjima prvenstvo imaju glasovi a tek zatim dolaze napisani znaci. Topuzovski

3 Hrnjez, Saša, *Antipsihijatrijska istraživanja šizofrenije R.D.Leinga u svetlu Hegelovog određenja slobode*, u zborniku *Identitet.Sloboda*, Novi Sad, 2006. g., str.65

naglašava metaforičnost samog jezika zagovarajući različite modele i načine čitanja unutar jezičke strukture. Jezička struktura nudi neiscrpe mreže značenja koja se konstituišu kroz beskrajne odnose razlika, njena funkcija i njeno značenje nisu naprosto instrumentalni. „Mi nemamo prilaz ka onome što se imenuje kao istinska egzistencija, možemo samo preoblikovati smisao. To je krucijalna linija dodatka.“⁴ Dodatak je onaj spekulativni, nezavršeni element, onaj koji mutira označitelja. A on igra aktivnu ulogu u radu razlike kao njen diseminatorski potencijal. Dodatak dolazi na mesto drugog dodatka kao susstitut označenom i kao takav on deluje na imaginaciju. Imaginacija kod Deride ima ulogu inauguratora slobode, ona je tačnije, njen uslov. Na izvestan način Topuzovski sprovodi dekonstrukciju na primeru glagoljice koja je kao ikonično pismo reprezentativna. Na primeru glagoljice je uočljiva dok-sološka funkcija koja je pak uspostavljena hrišćanskom doktrinom u njenom grafo-loškom stadijumu.

Temi zbornika se pristupilo iz najrazličitijih perspektiva u kojima je obuhvaćena problematika sprovedena u ocrtavanju jednog specifičnog mozaika i u kome svaka kockica izliva svoj interpretativni sadržaj u ostale, čineći samu temu fluidnom i uvek otvorenom. Tako se problemi identiteta i slobode mogu interpretirati kroz *naratologiju* Propa kao i *semiologiju* Rolana Barta ili pak u kontekstu postmoderne kroz Hajdegerovu filozofiju, kao i u pokušajima da se ovi pojmovi misle unutar sklopova karakterističnih za feministička strujanja, uključujući tu i ukrštanja sa filozofijama Merlo-Pontija, Levinasa i Valdenfelsa. Zanimljive su konstelacije u ko-

jima se smešta jedna filozofija u vezi sa različitim problemskim sklopovima. Tako pored dovođenja u vezu Hegela sa antipsihijatrijom, interpretacija Hegela se izvodi i iz *Fenomenologije duha* u pogledu određenja slobode kao slobode samosvesti, u drugom pak radu izlaže se pojam komedije i komičkog, pri čemu se Hegel dovodi u vezu sa Bergsonom i Brehtom. Legitiman način promišljanja ovih pojmova moguć je isto tako i u analizi filma kao i u ezoteričnim spisima Le Veja. Svojevrsna intelektualna atmosfera koju je moguće naći u ovom zborniku predstavlja zapravo uspešnu interakciju između učesnika, koja je nesumljivo izraz aktuelnih filozofskih i idejnih interesovanja kao i strujanja među studentima iz regiona. Trebalo bi istaći i da je ceo projekat organizacije simpozijuma kao i objavljivanja zbornika iniciran samostalnim studentskim angažmanima. Ovaj zajednički angažman pokrenuo je kohezione sile koje zasigurno vode ka daljnjoj saradnji.

⁴ Topuzovski, Tihomir, *Identitet i razlike*, u zborniku *Identitet.Sloboda*, Novi Sad, 2006. g., str.30